

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye`de Nüfus Problemleri ve Planlamasi

AUTHORS: Amiran Kurtkan

PAGES: 15-38

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101159>

**TÜRKİYE'DE NÜFUS PROBLEMLERİ
VE
PLANLAMASI**

Prof. Dr. Âmiran KURTKAN

Nüfus meselesi son zamanlarda dünya kamu oyunu ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Batılı ilim ve siyaset çevrelerinde başlatılan nüfus konusu üzerindeki düşünce ve yazı hareketleri etkilerini bütün dünya ülkelerine ve bu arada Türkiye'ye de iletmiş, hatta bir fikir akımı olmaktan çıkarak fiilî tedbirlere yansımıştır. Türkiye'de nüfus meselesinin fiilî tedbirlere yansıyan bir mesele haline getirilmesi 1945 yılından itibaren başlamıştır. Mecliste, 1 Nisan 1945 tarihinde kabul edilip 10 Nisandan itibaren yürürlüğe giren bir kanun nüfusun artış hızını azaltmak üzere uygulanacak önemli bazı tedbirler getirmiştir. Sözü geçen kanun:

a) İlk olarak, nüfus planlamasına yönelmenin zaruri olduğunun halka duyurulup benimsetilmesini, yani bu konuda bir *yaygın değer hükmü* teşekkül ettirilmesini, ve

b) İkinci olarak da uygulamayı yürütecek ve bu *yürütmeyi kolaylaştıracak öğretim teşekküllerinin* kurulmasını ve çalıştırılmasını teklif ediyordu.

Kanun öğretim ve uygulamanın Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca hazırlanacak bir yönetmeliğe göre yürütülmesi gerektiğini ifade ediyordu. Bu yönetmeliğe göre, yürütmeyi, yönetmelik esaslarına uygun bir şekilde *askerî, resmî ve gönüllü* teşekküller ifâ edeceklerdi. Keza kanun, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığını bir teşkilât kurmaya ve gelişliği önleyici ilaç ve araçları *parasız veya maliyetinden ucuz*

fiyatla *vermeye, sattırmaya* yetki veriyor, hatta bu faaliyetleri bakanlığın vazifesi olarak kabul ediyordu.

Kanunun hedefleri nelerdi? Kanun, nüfus artışının iktisadî büyümeyi engellemesi endişesinden hareket ederek nüfus planlamasını zarurî gösterici mahiyette olan şu sebeplere dayandırılmış bulunuyordu:

1 — Millî gelir artışının mühim bir nispeti nüfus artışı dolayısıyla tesirsiz hale getirilmektedir.

2 — Yeterince iş imkânları yaratılamadığından nüfus artışı dolayısıyla işsizlik artmaktadır.

3 — Artış dolayısıyla nüfusa eklenen yaş grubunu müstehtak durumundaki çocuklar doldurduğu için, nüfusun yaş gruplarına bölünüşündeki değişme dahi, millî gelir artışını menfî yönde etkilemektedir. Çünkü istihlâk (tüketim) artışı, tasarrufları nisbî olarak azaltmakta, bu da yatırım meylinin azalmasına yol açarak nüfus başına millî gelirin yükselmesini engelleyici bir tesir yaratabilecek nitelik taşıyabilmektedir.

4 — Cahi kadınların resmî bir sıhhi alâkadan mahrum vaziyette ve kendiliklerinden uyguladıkları zararlı çocuk düşürme metodları her yıl önemli sayıda genç kadının ölümüne sebep olmaktadır.

İşte, bütün bu sebeplere dayanılarak çıkarılan kanun hem bir halk efkârı yaratarak bu konuda ötedenberi mevcut değer hükümlerini değiştirmek, hem de uygulama tedbirleri almak hedefini güdüyordu.

Bu hedeflerden birincisinin bugün, aşağı yukarı gerçekleşmiş olduğunu belirten kimseler vardır. Hatta yapılan bazı araştırmalar, bu neticeyi açıkça ortaya koymaktadır. Mese lâ *Güdül, Beypazarı* ve *Haymana* ilçelerinde yapılan araştırmalar, buralarda halkın % 87'sinin nüfus planlamasının önemini kabul eden bir zihniyete sahip olduğunu, % 91'inin ilâve bilgi alma ihtiyacından bahsettiğini ve % 85'inin de doğum kontrol usullerini öğrenmek istediğini ortaya koymuştur ⁽¹⁾.

Bir gayeye erişebilmenin, bir tedbiri yürütebilmenin, bir kanuna fiilî geçerlik kazandırabilmenin iki yolu vardır:

(1) BK: Sabri Akdeniz, *Çağımızda, Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu*, Yelken Matbaası, İstanbul, 1974.

a) Zihniyeti değiştirmek ve kanunun yürütülmesi için faydalı olabilecek hale getirmek,

b) Değişen zihniyetle birlikte değişen hükümlerin ortaya çıkardığı ihtiyaçları karşılamak üzere maddî imkânlar ve vasıtalar sağlamak,

İşte, az evvel söz konusu ettiğimiz fiilî durum, bu iki yoldan birincisinin aşılmış olduğunu (yani *zihniyet değişikliği* bakımından istenen neticenin gerçekleştiğini) göstermektedir.

Tatbikat'a gelince, bu bakımdan önemli olan husus, *tatbiki neticeler* ile arzu edilen veya *arzu edildiği öne sürülen* neticelerin birbirlerine ne derecede uyduğu meselesidir. Tatbikatın aşağıdaki özellikleri bu konuda bir uyumsuzluğun mevcut olduğunu ortaya koymaktadır:

a) Tedbirler en gereksiz kişilere ve gruplara (meselâ orta ve yukarı tabakadaki varlıklı ailelere) dahi uygulanmıştır.

b) Uygulama çeşitli bölgelerin ihtiyaç derecelerini dikate alan bir özellik taşımamıştır.

Bundan başka;

a) İlaç ve araçlar parasız dağıtılmaması gereken hallerde dahi parasız dağıtılmış,

b) Meseleye yabancıların müdahalesi müşahade edilmiş,

c) İlaç ticareti de bazı tespitlere göre kullanılan ithal malı maddelerin ilaç bünyesindeki önemli nispeti dolayısıyla, düşündürücü bir nitelik kazanmıştır.

O halde, bizim de, meseleyi iki bakımdan ele almamız lâzımdır. Evvelâ, bu politikanın yürütülmesinde güdülmesi muhtemel ard niyetleri bir tarafa bırakarak, meseleye sırf millî iktisâdî menfaatlerimiz açısından bakacağız. İkinci olarak da, hangi zorlayıcı sebeplerin, bize, bu konuda bir dış müdahale veya tesirin varlığını düşündürebilecek nitelikte olduğunu inceleyeceğiz.

Meseleyi ekonomik bakımdan ele alacak olursak, nüfus planlamasını öne sürenlerin düşüncelerinin şu ifadede yoğunlaştığını görürüz: Nüfus artışı iktisâdî büyümeyi engellemektedir. Fakat acaba bu iddia ne derecede doğrudur?

İktisâdî büyüme, nüfus başına isabet eden reel hasıla artışından başka, cemiyetin teknolojik, iktisâdî ve demografik

vasıflarında da (reel hasıla artışı ile atbaşı giden) destekleyici bir yükselişi ifade eder.

O halde, iktisâdî büyüme açısından nüfus artışının hangi ölçüde olması gerektiğine karar verebilmek için nüfusun *istikbalde varacağı* seviyeyi düşünürken cemiyetin maddî ve manevî kültür unsurlarının da *istikbalde ulaşacağı* seviyeyi dikkate almamız lâzımdır. Yoksa, nüfusun dinamik olan artış hızı hakkında mütalâa yürütürken maddî ve manevî kültürün sâbit kalacağını farzetmek ve artış hızı hakkındaki mütalaaları bugünkü kültür seviyesine göre yürütmek mümkün ve doğru değildir. İnsan, sadece *adale* ve *zekâ* gücünden ibaret bir kudreti temsil etmediğine ve ayrıca *moral* güç dahi prodüktivite ve kalkınma üzerinde etkili olduğuna göre, *kalkınmayı arzu eden* ve *millî başarı mistiği ile yüklü hale getirilen* bir nüfusun manevî kültür değerleri bakımından taşıdığı önem dolayısıyla kalabalıklığı yük değil, fayda ifade eden bir unsur sayılması mümkündür.

Kaldı ki, meseleyi sırf reel hasıla artışı bakımından da ele alsak nüfus'un optimum seviyenin altında kalmasının mahzurlarını kavrayabiliriz. Çünkü reel hasıla artışı konusunda rol ifa eden dört faktörden en önemlisi elbette emektir. Bu dört faktörü, *sermaye*, *tabiat*, *emek* ve *teşebbüs* olarak ifade ettikten sonra bunların dördünün de önemine işaret eden ve hepsini emeğe, hem de vasıfsız emeğe irca etmesi (indirgemesi) bakımından Marx'ı tenkit edenler gerçi haklıdır. Çünkü vasıflı emeğin (meselâ üstün zekâlı bir âlimin veya kabiliyetli bir güzel sanatlar sahası mensubunun emeğini vasıfsız emek birimleri ile ifade edebilmeye imkân yoktur. Fakat emeğin, bilhassa kabiliyete dayanan vasıflı emeğin ham tabiatı islah edici, sermayeyi yaratıcı ve teşebbüsü temsil edici bir özellik taşıdığını inkâr etmeye imkân yoktur. Çünkü tabiat, ham tabiat olarak hiç bir işe yaramaz. İşlenip islah edilmesi ve faydalı hale getirilmesi emekle mümkündür. İstihsalin dört faktöründen sadece ikisi, yani *ham tabiat* ve *emek*, iktisâdî tedbirlerle yaratılamayan unsurlardır. Fakat ham tabiatın yorumlanması dahi ilim adamlarının vasıflı emeği ile mümkün olmaktadır. Bu yorumlayış yeni bir melez tohum cinsini elde edebilen ziraat uzmanı sayesinde meselâ hem daha kurak, hem de daha az güneş gören yerlerde yetişen türlerin elde edilmesi ile buğday istihsal sa-

hasmın genişlemesini ifade eder. Şu halde, *tabiatın ifade ettiği mânâ ve vaad ettiği imkânlar* dahi vasıflı emekle artmaktadır. Vasıflı emek sadece iktisâdi tedbirlerle arttırılmaz. Arttırılması ancak bir noktaya kadar mümkündür. En kıt tabiat bağışı olan üstün kabiliyetli fertlerin sayısı azdır ve eğitilmeleri fazla masraflı değildir. Lâkin sayılarının artması geniş bir nüfus tabanına ihtiyaç gösterir. Halbuki *sermaye* ve *teşebbüs* unsurları, iktisâdi tedbirlerle ve bilhassa manevî kültürün tutumlara ve davranışlara tesir eden değer hükümlerinin islâhı ile yaratılabilecek unsurlardır. Bu bakımdan *nüfusça doymuşluk noktası*'na varan gelişmiş ülkelerin istikbal için endişeli olmalarını gerektirecek pek çok sebep vardır.

Nüfusça doymuşluk neyi ifade eder? Bu konuyu açıklayabilmek için gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin durumlarını mukayese edelim.

Bugün, gelişmekte olan (az gelişmiş) ülkelerle, gelişmiş ülkelerin nüfus artış hızlarını dikkate alırsak arada önemli bir farkın mevcut olduğunu görürüz. Az gelişmiş ülkelerde nüfus % 2,5 ve gelişmiş ülkelerde ise % 1 oranında artmaktadır. Şu halde, hızlı nüfus artışı olayı daha ziyade kendi sınıyalarını geliştirme safhasını geçirmekte olan az gelişmiş ülkelerde göze çarpmaktadır. XIX. yüzyılda, gelişmiş ülkelerde de aynı temayül göze çarpıyordu. Meselâ A.B.D.'nin nüfusu:

1790'da	3 929 214
1870'de	39 818 449
1910'da	91 972 266

1960'da 179 323 175 olup 170 yıllık süre içinde çok büyük bir artış göstermiş bulunuyordu. Malthus'un nüfus artışının tehlikelerine işaret ettiği sıralarda 10 milyon nüfuslu İngiltere, bir sefalet ve yoksulluk ülkesi olup, 1970'in 56 milyonluk İngiltere'sinden çok daha fakirdi.

Nüfustan başka şartları itibariyle aşağı yukarı aynı durumda olan ülkeleri mukayese eden bazı düşünürler meselâ maden ve tabii kaynakları itibariyle çok zengin olan tenha Kanada ile kalabalık A.B.D.'yi, aşağı yukarı Avrupa toprakları büyüklüğünde ve kaynak bakımından zengin araziye sahip tenha Brezilya ve Avustralya ile kalabalık Japonya ve Çin'i karşılaştırmaktadırlar. Nüfusça kalabalık ülkelerin ikti-

sâdî refah ve siyasî kudretle olan üstünlükleri her türlü münakaşanın ötesindedir.

Şimdi, şu mesele üzerinde düşünelim; Toprak varlığı, tabii kaynakları ve hattâ az çok sermaye durumu dahi elverişli olan bu ülkeler niçin, iktisâdî, siyasî ve askerî bakımlardan önde gelen ülkeler durumunda değillerdir? Çünkü bir çok düşünürler, bu ülkelerin nüfuslarının *optimum* seviyenin altında olduğunu belirtiyorlar.

Buna mukabil, gelişmiş ülkelerin son zamanlarda karşılaştıkları başka bir tehlikenin baş göstermiş olduğu öne sürülmektedir; bu tehlike, gelişmiş ülkelerin nüfuslarının *optimum nüfus* seviyesinin çok üstüne çıkmış olması tehlikesidir. İşte, *nüfusça doymuşluk* kavramı bunu ifade etmektedir. Yani nüfusça doymuşluk seviyesine varmış olan ülkelerde tabiat servetlerinin değerlendirilmesi, sanayiî kurulup geliştirilmesi ve sermayenin teşekkülü imkânlarının azamî ölçüde kullanılması karşısında bu unsurlardaki inkişafa tekabül eden ve onlarla optimum birleşim teşekkül eden bir nüfus miktarına ulaşılmış ve tavan aşılmıştır. Nüfusun bundan sonraki artışı istihsalı arttırsa bile, randıman artışının duraklaması tehlikesi belirmiştir.

Şu halde gelişmiş ülkelerin nüfus durumu nedir? Topraklarını daha fazla arttırmaları veya daha fazla islah etmeleri pek de söz konusu edilemeyecek olan ve başka ülkeleri istismar imkânları duraklamaya mahkûm bulunan bu yoldan sermayelerini çoğaltma imkânları dahi hududa kadar dayanmış olan gelişmiş ülkelerde istihsalın diğer faktörlerine nazaran nüfusun optimum noktayı aşmış veya aşma durumuna yaklaşmış olduğu ifade edilebilir. Bundan ötürü gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızının azalması olayı gerçekleşmiştir.

Bu süre zarfında az gelişmiş ülkeler sanayileşmeye ve gelir artışına maruz kaldıkları için gelişmekte olan, bu ülkelerde bir nüfus *patlaması* meydana gelmiştir. İşte, *dünyanın* nüfusu besleme imkânları bakımından yine *dünya nüfusu için söz konusu edilebilecek* optimum seviyeye varılmaya kadar artırılmaya elverişli olan dünya nüfusunu doldurma avantajını kendilerine hasretmek isteyen gelişmiş ülkelerin, başka milletlerin nüfus politikasına müdahale etmeleri bu sebepten doğmuştur. Dünya için söz konusu optimum sevi-

yeye varılınca kadar mevcut olan ve henüz realize olmuş bulunmayan nüfus artış imkânını kendi lehlerine kullanmak ve dünya kaynaklarını daha ziyade kendilerine hasretmek isteyen batı medeniyeti ülkelerinin (A.B.D. dahil) müracaat edebilecekleri tedbirler şunlardan ibaret olmuştur:

a) Kendi ülkelerindeki doğum oranını arttırmak veya kendileriyle müşterek kültüre sahip bulunan göçmenleri celbedip nüfuslarını çoğaltmak (A.B.D.'nin, Avustralya'nın nüfus politikalarında olduğu gibi).

b) Başka ırklara mensup fertleri kendi nüfusları içinde muhafaza ederek kendi kültürlerine onları masnetmeye çalışmak (Rusya'da Türklerin ve diğer farklı kültüre sahip milletlerin Slavlaştırılmaya çalışılması misaiinde olduğu gibi).

c) Kanada, Avustralya gibi batı kültürünü taşıyan bölgelere kendi nüfuslarının göç etmesini teşvik etmek,

ç) Gelişmekte olan az gelişmiş ülkelerin nüfuslarının artmasını engelleyici tedbirler almak.

İşte, bu izahattan da anlaşıldığı gibi, gelişmiş ülkeler nüfusça doymuşluk noktasına varmış ve hatta tavanı aşmışlardır. Buna rağmen, dünya nüfusu henüz doymuş duruma gelmemiştir ve aradaki farkın, az gelişmiş ülkelerin artan nüfusları ile doldurulması tehlikesi vardır. Bu sebeple gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerde nüfus artışının tehlikelerini propaganda etme yolunu tutmuşlardır.

Bundan ötürü, bugün Türkiye'nin asıl meselelerinin nüfus fazlalığı değil, hattâ nüfus azlığı meselesi olduğuna işaret edenler vardır. O halde, (ilerideki izahlarımızda da gerekli olacak) nüfusça doymuşluk kavramını böylece açıkladıktan sonra şimdi, nüfus meselemizi üç bakımdan ele almamız uygun olacaktır.

İlk olarak, nüfus artışının gösterilen tepkilerinin hakikaten mevcut olup olmadığını inceleyeceğiz.

İkinci olarak, nüfus artışının faydaları, öne sürülen mahzurlarından daha ağır basıyorsa, bu faydaların neler olduğunu belirteceğiz.

Nihayet, faydaların gerçekleşmesi için alınması gereken tedbirlerin neler olması gerektiğini açıklamaya çalışacağız.

I — Gösterilen Tehlikeler Hakikaten Mevcut mudur?

Yüksek nüfus artışının Türkiye için tehlikeli olduğunu öne sürenler iddialarını şu hususlara dayandırmaktadırlar:

A — Nüfusun hızlı artışı açlık ve kıtlık doğuracaktır.

B — Nüfus artışıyla birlikte işsizlik ortaya çıkacaktır.

C — Fakirlik artacak ve tasarruf meyli zayıfladığı için istisâdî gelişme hızı azalacaktır.

Evvelâ ilk iddiayı ele alalım.

A — Nüfusun hızlı artışı açlık ve kıtlık doğurabilir mi?

Meseleyi bütün dünya açısından dahi ele alsak, bu tehlike mevcut değildir. Çünkü dünya nüfusu yılda % 2 arttığı halde gıda maddeleri istihsalı % 4 oranında artmaktadır.

Hele Türkiye’de bu tehlike hiç mevcut değildir. «gıda/nüfus münasebetlerini Türkiye yönünden inceleyecek olursak, görürüz ki, ülkemizde nüfus artışının en hızlı olarak kabul edildiği devrelerde (1952-56’ya nazaran 1969’da) fert başına zirâî üretim % 11 oranında, gıda üretimi de % 7 oranında artmıştır. Aynı devrede toplam zirâî üretim % 66, gıda üretimi ise % 61 oranında çoğalmıştır. Yani ülkemizde gıda yönünden bir dengesizlik yoktur. Zirâî üretimle, gıda üretimi, nüfustan daha hızlı artmaktadır» ⁽²⁾. Nüfusumuzun tarihi artış ve azalış durumu da gıda artışı ile alâkalı olmayan bir seyir takip etmiştir. «16.ncı asırda 30-35 milyon, 1844’de yine 36,5 milyon tahmin edilen ülke nüfusu, 1884’de 29 ve 1927’de 13,5 milyona düştü. Sonra 1972’de eski seviyesine ancak ulaşabilmiştir. (Harp, ihtilâl ve ülke kaybı gibi müsibetlere duçar olunmadığı takdirde) 16.ncı asırda Dünyanın nüfus yönünden 3. üncü ülkesi iken 1970’de 17.nci sıraya düşmüş olan Türkiye’nin 21. inci asrın başında da aynı yerini muhafaza edebileceği umulmaktadır» ⁽³⁾.

O halde nüfus artışı ve azalışı ile gıda artışı veya azalışı arasında kesin bir sebep-netice münasebeti kurabilmek

⁽²⁾ Prof. Dr. Sabahaddin Zâim, Siyasi, İktisâdî ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Nüfus Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973, sf. 9.

⁽³⁾ Prof. Dr. Sabahaddin Zâim, aynı eser, sf. 14.

mümkün değildir. Kaldı ki, bir ülkede gıda artışı ve nüfus artışı arasındaki bir kıyaslama, ancak gıdayı arttırma imkânlarının ne ölçüde kullanıldığı dikkate alınarak yapılabilir. İleride tekrar temas edeceğimiz gibi Türkiye'de zirâî istihsalı ve gıda maddeleri istihsalını arttırma potansiyel fazlasıyla mevcuttur ve kooperatifleşme ve böylece küçük sermayeleri birleştirme hususunda iyi bir organizasyon sağlandığı takdirde kullanılmayan potansiyelin kullanılır hale getirilmesi mümkündür.

B — Nüfusun hızlı artışı işsizlik doğurabilir mi?

Nüfusun hızlı artışının işsizlik doğuracağı iddiası da Türkiye için gerçeklere dayanmamaktadır. İşsizlik, nüfusun mutlak miktarından ziyade, *millî kültür* ve *ilim seviyesinin* yükselme hızı ile ve nüfusun bağlı olduğu *değer hükümleri* yani kalitesi ve *zihniyeti* ile alakalıdır. Zaten artış meyli kuvvetli olan nüfus tabakası tasarruf ve yatırım imkânları olmayan alt tabakadır. Küçük tasarrufların değerlendirilmesi ve demokratik yoldan devletin alt tabakaya rehberlik faaliyetinin arttırılmasını temine yönelik bir zihniyet ve organizasyon değişikliği iş imkânları yaratmada önemli ölçüde etkili olabilir.

On sekiz yıl sonra çalışma çağına ulaşacak ve işsiz kalacak çocuklar için şimdiden işsizlik hesapları yapacak yerde, bugünden onların babalarının *zihniyet* ve *kalitelerini* nasıl değiştirebileceğimizi düşünmemiz lâzımdır. Meselâ, köylerimizde, ücret ödeyen bir işverenin bulunmadığı hallerde, iş gücünün *bir iktisadî değer olmadığı, değerlendirilemeyeceği* yaygındır. Halbuki emek, istihsalin en kıymetli unsurudur. Ücret ödeyen bir işveren olsa da, olmasa da, boş geçirilen her iş saati bir iktisadî kayıptır. Çünkü emek, depo edilemeyen, ileride kullanılmak üzere bankaya yatırılmayan, ambara konulup saklanamayan bir değerdir. Bu zihniyet köylüye hâkim olduğu takdirde, ufak bir devlet yardımı ile, hattâ yardımsız da olsa küçük sermayelerin ve bilhassa çalışma güçlerinin birleştirilmesi şartları yaratılmak suretiyle bu değer realize edilebilir. Meselâ su kanalları kazılması, modern kümesler ve ahırlar yapılması, meyilli arazinin setler (taraçlar) haline getirilmesi ve meyvacılığa elverişli yerlerde topraktan

en yüksek randımanın alınması, hep mâli kaynaklardan ziyade fizikî güçlerin birleştirilmesine ihtiyaç gösteren işlerdir. Bütün bu faaliyetler ziraî verimi arttırarak köylerde gelir artışına yol açabilir. Küçük sermayelerin birleşmesini engelleyen itimatsızlık ve itimatsızlığı kuvvetlendiren hukukî noksanlıklar ortadan kaldırıldığı takdirde refah seviyesi daha da yükselebilir. Bu son tedbirlerin sanayi sektöründe de küçük sermayelerin birleşmesini ve daha prodüktif olan büyük sanayi işletmelerinin kurulmasını teşvik edebileceği söylenebilir.

Mamafih, istihdam imkânlarının arttırılması yalnız sanayi ve ziraat sektörleri bakımından söz konusu edilemez. Ayrıca hizmet sektörü ve bilhassa turizm bu konuda henüz kullanılmayan bir potansiyel gelişme imkânı teşkil etmektedir. Turizm ekonomimizde «henüz büyük bir yer tutmamakta ve tüm döviz gelirlerinin ancak % 5'i civarında bir gelir yaratabilmektedir» (4).

C — Nüfusun hızlı artışı tasarruf meylini ve iktisâdî gelişme hızını azaltabilir mi?

Nüfus artışının istihlâk ve masraf artışı üzerindeki etkilerini mutlak rakamlarla ölçmek yanıltıcıdır. Yani, ailede çocuk sayısındaki her artış, çocuklara yapılan masrafların mutlak miktarını arttırır, fakat bir çok masraf kategorilerinde, çocuk başına isabet eden masraf azalır. Aynı gerçek millî ekonomi bakımından da söz konusudur. Yerleşme noktalarında demografik yatırımların ve meselâ okul yatırımlarının yapılmasını engelleyen en mühim faktör nüfus sayısının azlığıdır. Bir yerde okul çağındaki, meselâ ortaokul çağındaki çocuk sayısının azlığı oraya orta okul yapıldığı takdirde, öğrenci başına isabet eden yatırım payının ve sabit masrafların yüksekliğine sebep olmaktadır. Bir çok yatırım ve masraf kategorilerinde çocuk sayısındaki artış masrafın mutlak yekûnunu arttırmakla beraber çocuk başına isabet eden nisbi masraf payının azalmasına yol açmaktadır. Buna mukabil, geniş bir nüfus grubuna yapılan masrafların

(4) Bk: Dr. Yusuf Hamurda, Türkiye'de İstihdamın Yapısı ve Yönlendirilmesi, S.P.D. Neşriyatı, Ankara, Mart 1976, sf. 31.

hasıla artışı haline dönüşü, dar bir nüfus grubunda yapılan masrafların hasılaya dönüşme ihtimalinden daha yüksektir. Bilhassa üstün kabiliyetlerin ortaya çıkma ihtimali bakımından söz konusu olan bu avantajın, ihmal edilebilecek bir avantaj olmadığı muhakkaktır.

Zaten, en hızlı kalkınan ülkelerin büyük çoğunluğu nüfus artışı oranı en yüksek olan ülkelerdir. Asya nüfusunun mutlak sayısının yüksekliği bizi yanıltmamalıdır. Çünkü, nüfus yoğunluğu, Avrupa'da Asya'dan çok daha yüksektir. O halde, Avrupa kıtası Asya'dan daha kalabalıktır. Buna rağmen iktisaden kalkınmış ülkeler, Avrupa'da Asya'dan daha fazladır. Nüfusun, siyasî bakımdan olduğu kadar iktisadî bakımdan önemini idrak eden gelişmiş ülkelerin (ister hür-kapitalist ister komünist rejime tabi olsunlar) hepsi de gelişen ülkelerdeki nüfus artışını engelleme politikasında birleşmektedirler.

Nitekim, Marxist ve Komünistler, «önceleri prensip itibarıyla nüfus kontrolü fikrine karşı çıkmışlar», fakat sonraları bu husustaki tutumlarını değiştirmişlerdir, «Rusya, dünya nüfus siyasetinde 1960'lara kadar A.B.D. ile batılıların karşısında yer almıştır. Fakat 1960'dan sonra gelişen Çin, Rusya'dan ayrılınca, A.B.D. ile *co-existence* anlaşmasına varan Rusya, gelişen ülkelerde nüfus kontrolü siyasetine katılmıştır.»⁽⁵⁾.

Gelişmiş ülkelerde, sanayileşme ile birlikte nüfus artış hızı çoğalmış, fakat optimum nokta aşıldıktan sonra hızda azalma başlamıştır. O halde, sanayileşme hem refah artışına, hem de nüfus artışına yol açmaktadır. Gelişmiş ülkelerde böyle olmuştur. Fakat, nüfus artışının sermaye, tabiat ve teşebbüs unsurlarındaki artışın gerektirdiğinden daha hızlı olması halinde optimum nüfus seviyesi aşılmaktadır. Batı ülkelerinde de böyle olmuş, yani sanayileşme, nüfus artışını uzun süre teşvik etmiş, daha sonra nüfusça doygunluk hali ne ulaşılmıştır.

Halbuki, bizde nüfus artış hızı sanayileşme ile birlikte 1960 sıralarında zirveye ulaşmış, fakat bundan sonra sana-

(5) Bk: S. Zâim, aynı eser, sf. 25-26.

yileşme devam ettiği halde, nüfus artış hızında vakitsiz bir düşme başlamıştır. Çünkü, dış kaynaklı bir halk efkârının memleketimizde 1960 sıralarında iyice olgunlaştığı bilinmektedir. Böylece, Avrupa'da olduğu gibi bizde de *sanayileşme devresi boyunca* artış hızı kaydedilmemiş, sanayileşme inkılabımızın henüz tamamlanmamış olduğu bir devrede nüfus artış hızımız düşmeye başlamıştır.

Bu netice, nüfus politikamızın Avrupa'da oluştuğunu ve yanlış takdim edilen bir ilim politikası halinde batı'dan aynen ithal edilerek benimsendiğini göstermektedir. Bu benimsenmiş nüfus planlaması tedbirlerine temel teşkil etmiş ve hatâ *değer hükümleri* de buna göre değiştirilmiştir. Şimdi varlıklı ailelerdeki bir çok kadınlarımızın bile, eski an'anelerimize göre iftihar vesilesi sayılan *çok çocukluluğu*, akılsızlık saymaya temayül etmeleri, değer hükümlerindeki bu değişimin bir neticesidir.

Şu halde, Türkiye için öne sürülen tehlikeler, hakikatte Türkiye için söz konusu değildir. Fakat, gelişmekte olan ülkelerdeki nüfus patlaması, nüfusu doymuşluk noktasına varmış olan gelişmiş ülkeler için bir tehlike teşkil etmektedir.

Çünkü:

- a) **Azalan randımanlar kanunu gelişmiş ülkeleri daha ziyade tehdit etmektedir.**

Gelişmiş ülkeler, evvelce izah etmiş olduğumuz gibi, nüfusça doymuşluk noktasına gelmişlerdir. Topraklarına göre de nüfus yoğunlukları hayli yüksektir. Yeni ilaçlar, yeni tohumlar ve yeni metodlar tarımda yeni imkânlar açma hususunda ne kadar etkili olsa da, toprağa daha fazla sermaye harcanarak daha entansif ziraate yönelmenin bir hududu vardır. Bu hudut, *azalan randımanlar kanununda* ifadesini bulur. İktisaden gelişmiş, ziraî bakımdan da entansif ziraatte ilerlemiş durumda olan ülkeler randıman artış hududuna yaklaşma tehlikesine, az gelişmiş ülkelere nazaran daha yakındırlar. İslah edilmiş toprak (arazisinin tamamını islah etme imkânlarını kullanmış olan) gelişmiş ülkelerde daha fazla arttırılamayacağına göre) aynı miktar araziye gittikçe artan yatırımlarla işleme zarureti söz konusudur. Fakat bu

tedbir önceleri hasıla artışı verse de, bir müddet sonra verimlilikte bir düşme göze çarpacaktır.

O halde, gelişmiş ülkelerin bazılarının, kendi istikballe-ri için boş topraklar peşinde oldukları söylenebilir. Veya ileride bu duruma gelmeleri beklenebilir. Bundan ötürü ortak pazar ülkeleri ile ileride siyasî bütünleşme de gerçekleştiği zaman Anadolu'nun henüz islah edilmemiş topraklarının batılı milletlere yeni imkânlar sağlaması muhtemeldir.

b) Milletlerarası ticaret, zamanla gelişmiş ülkelerin aleyhi-ne dönme temayülünü taşımaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin kendi sanayilerini kurmaya başlamaları muhakkak ki milletlerarası ticaretin çehresini değiştirecek bir nitelik taşımaktadır. Milletlerarası ticaret sahalarında köstekleyici istismar tertipleri düzenlenmediği takdirde gelişmekte olan ülkelerin kendi sınaî mallarını bizzat imal edebilme imkânlarının artmasında nüfus artış hızı bir dürtü rolünü oynayacaktır. Çünkü, nüfusları arttığı için kendi tarım ürünlerini kendileri istihlak eden bu ülkeler, uzun sürede istihsal edilen bu ürünleri satarak kısa sürede ve seri halinde ucuza imal edilen az miktarda sanayi malı alma durumundan vaz geçip kendi sanayilerini kurma durumuna geleceklerdir. Müstehlik kitlenin kalabalıklığı iç pazarı genişletecektir. Hattâ petrol satan az gelişmiş ülkeler hem sanayileştikleri hem de nüfus artışına maruz kaldıkları takdirde, nüfuslarının fazlalığı kendilerinden ziyade gelişmiş ülkeler için tehlike teşkil edecektir. Böylece, nüfus artış hızının yüksek olmasının zannedildiği gibi tehlikeli olmadığı hususunu açıkladıktan sonra, şimdi nüfus artışının bize ne gibi faydalar sağlayacağını görelim.

II — Nüfus Artışının Sağlayacağı Faydalar:

Bu faydaların başında iktisâdi faydaların söz konusu edilmesi gerekir. Çünkü, nüfus artış hızını düşürme zarureti- ni öne sürenlerin üzerinde durdukları tek önemli mahzur nüfus artışının iktisâdi gelişmeyi önleyeceği iddiasından ibaret kalmaktadır.

a) **Nüfus artışı aydın sınıf potansiyelinin de artışı temin edecektir.**

XX. asırda, ülkelerin iktisâdi kalkınmaları için önde gelen şartın, aydın sınıfa, bilhassa yaratıcı aydın sınıfa sahip olma şartı olduğu bilinmektedir. Yine bilinen bir gerçek, bütün ülkelerde doğurganlık nispeti en yüksek olan ve nüfusu yenileme fonksiyonunu en hızlı bir şekilde ifa eden sosyal sınıfların alt tabakada yer aldıkları gerçeğidir.

İktisaden gelişmiş olan batı cemiyetleri sanayi inkılabından ve ticarî kapitalizmin gelişme safhasından önce bizim bugünkü tabakalaşma piramidimize benzeyen (orta sınıfları tenha, alt kısmı kalabalık) bir tabakalaşma piramidine sahip bulunuyorlardı. Önce ticarî kapitalizm yoluyla başka memleketlerin istismarı ve daha sonra sanayileşme sayesinde millî gelirlerinin mutlak (sayısal) miktarını önemli ölçüde büyüten bu ülkeler bu millî gelirin bir kısmını sosyal adalete ve alt tabakaya sağlanacak fırsatlara harcamak suretiyle alt tabakadan önemli bir nüfus kategorisinin (yani kabiliyetli fertlerin) ortaya yükselmesini sağlayabilmişlerdir. Alt tabakadan orta'ya yükseliş iki faktörün etkisine tâbidir. Bunlardan biri anne ve babadan intikal eden kabiliyetler veya kısaca *biyolojik veraset* faktörüdür. Diğeri ise *çevre şartları* faktörüdür. Batı cemiyetlerinin sanayileşme inkılâbından önceki kalabalık alt tabakaları (millî gelirlerini istismar yoluyla son derece büyütmiş olan) bu devletlerin alt tabakaya sağladıkları fırsatlar sayesinde elverişli çevre şartlarına kavuşturulmuşlardır. Böylece kabiliyetli aileler orta tabakaya yükselebilmıştır. Bu sebeple asırlar boyunca devam eden çevre şartlarını islah imkânları gözönüne alınırsa bugün için batı'nın alt tabakalarında yer alan fertlerin (Sorokin'in de belirttiği gibi) orta tabakadaki fertlerden genellikle daha kabiliyetsiz olmaları tabii karşılanabilir. Halbuki doğurganlık nispeti yüksek olan tabaka her memlekette alt tabakadır.

Bizim durumumuza gelince, asırlar boyunca bir yarı-müstemeleke gibi istismar edilmiş olduğumuz bilinen bir gerçektir. Millî gelirimiz bundan önemli ölçüde etkilenecek küçük kalmıştır. Bu küçük millî gelirden alt tabakanın çevre şartlarını islah için ayrılan pay hiç bir zaman yeterli olama-

mıştır. Çünkü, fazla pay ayrıldığı takdirde millî gelirimizin geri kalan kısmı, alt tabakaya istikbalde iş imkânları yaratacak olan sanayi yatırımları bakımından yetersiz olacaktır. O halde, Türkiye'de birçok aileler, kabiliyetsiz oldukları için değil, imkânsızlıklar yüzünden alt tabakada kalmış olan ailelerdir. Bundan ötürü alt tabaka için temin edilecek küçük bir fırsat eşitliği ve islah edilmiş çevre şartları imkânı, millî kabiliyet deposunun realize olmayan büyük bir kısmının realize olmasına yol açacak, millî gelirin artmasında alt tabakadan aydın sınıfa dahil olan fertlerin rolü bütün önemi ile ortaya çıkacaktır. Aynı politikanın yani alt tabakaya çevre şartlarını islah suretiyle imkânlar sağlama politikasının alt tabakadaki kabiliyet deposunun realize olması bakımından diğer bazı ülkelerde (meselâ Hindistan'da) bizde ortaya çıkacak duruma nazaran elverişsiz neticeler vermesi muhtemeldir. Çünkü *çevre şartları* faktörü, sadece bugün yapılacak yatırımlarla ve fırsat eşitliği sağlamakla islah edilecek bir faktör değildir. Meselenin bir de *tarihi* ve *kültürel* bir yönü vardır. Türk milleti büyük tersaneleri, dokuma fabrikaları, mimarlık ve mühendislik hünerleri, askerî dehâsı ve bütün medeniyet zenginlikleri ile üstün bir kültürün mirasçısı durumunda bulunan ve bunun her fırsatta açığa çıkabilecek bir potansiyel kabiliyeti ifade ettiğini dünyaya ispat edebilmiş olan bir millettir.

Türkiye'de:

- a) Tabii servetlerin işletilmesini öngören bir politika ve bunu icraya hizmet eden tedbirler alındığı,
- b) Mâli islahatla vergi kaçakçılığı önlenerek yukarı gelirlerin gerektiği kadar vergilendirilmesi temin edildiği ve,
- c) Manevî kültürümüzde mevcut olan israfı önleyici ve tasarruf yaratıcı ve küçük tasarrufların birleşmesini temin edici değer hükümleri yeniden canlandırılarak halka benimsendiği takdirde, doğurganlık nispeti yüksek olan *alt* ve *alt orta* tabakalarda nüfus arttıkça ve artan nüfus yukarıda izah edilen tedbirle islah edilmiş çevre şartlarına kavuşturuldu-
ça iktisâdî gelişme daha da hızlanabilecektir.

b) Nüfusumuzun yaş bünyesi maddî kültür gelişmesinden azami fayda elde edilmesini sağlayacaktır.

Maddî ve mânevi kültür geliştikçe, genç nüfusun veriminin ve öneminin arttığı ifade edilebilir. Zamanımızda batı milletleri gelişmiş bir maddî kültüre (ilimlere, tekniklere, vasıta ve araçlara...) sahiptirler. Fakat, nüfusun yaşa göre dağılımı bakımından gittikçe *ileri yaş* kategorilerinin genel nüfusta ağırlık kazandığı bir nüfus bünyesi oluşturmaktadırlar. Bunun sebebi, bir taraftan tıbbi gelişme ve iyi yaşama şartları olmakla beraber, diğer taraftan da maddeci hayat felsefesinin, şahsi zevk arama temyülünü teşvik etmesi ve çocuksuz veya az çocuklu olma durumunun fertler tarafından tercih edilmesidir. Bu temayül devam ettiği takdirde maddî kültür hazinesinden yararlanarak yenilikler getirecek olan genç nüfus nispetinin gittikçe azalacağı tahmin edilebilir.

Bizde durum tersinedir. Yani, nüfusumuz genç nüfus karakteristiği göstermektedir. Manevî kültürümüzün, tabiat sırlarını (yani tabiattaki sabit sebep - netice münasebetlerini) bulup çıkarmayı ve millete hizmet etmeyi ibadet olarak kutsallaştıran değer hükümleri yeniden canlandırıldığı ve yeterince maddî tatmin ve mükâfatlandırma şartları da yerine getirildiği takdirde, genç nüfusumuz batının nispeten yaşlı nüfusundan daha fazla yaratıcı olabilecektir. Çünkü, insanlara maddî fayda ve refah sağlayan ilimlerin, tekniklerin ve bütün buluşların şimdiki hazinesi, batı'nın anahtarla kilitleyemeyeceği bir hazinedir. Maddî kültür beynelmileldir. Üstelik maddî kültür XX. asırda çok gelişmiştir. *Maddî kültürün gelişmiş olduğu devrelerde nüfusun ve bilhassa genç nüfusun önemi artar.* İcatlar ve teknikler ne kadar ilerlemişse, sosyal hayatta bilgi dağarcığı ne kadar dolmuşsa, gençlerin bir bilgi hazinesine dayanarak yenilikler ortaya koyma ihtimali o kadar fazladır.

O halde, eğitim imkânları yaratıldıkça, gelişmiş maddî kültür seviyesinin dünyadaki varlığı, nüfusu artan milletlerde, genç nüfus bölümünün ilmi etkinliğini arttıracaktır. Fakat bunun için ilerde izah edeceğimiz tedbirlerin alınması lâzımdır.

c) Nüfus artışı şehirleşmeyi ve sanayileşmeyi teşvik edecektir.

Köylerde artan nüfus Türkiye gibi küçük ve cüce mülklerin tarım sektörüne hâkim olduğu bir memlekette ister istemez şehirlere vuku bulan göçleri teşvik etmektedir. Fakat, toprak reformu tatbik edildiği takdirde dahi küçük mülklerin kooperatifçilik esaslarına göre birleştirilmesi, verimliliği arttırmak üzere makinelî ziraate ve modern usullere geçilmesi gerekecektir. O halde, bu takdirde dahi tarım sektöründe çalışan fertlerden bir çoğunun şehirlerde iş araması zarureti belirecektir.

Şehirlerde nüfus birikmesi, köy bölgelerinde nüfusu hızla artan memleketlerde köy ve şehir kesimlerinin, tarım ve sanayi sektörlerinin birbirlerini dengeli olarak tamamlayabilecekleri tedbirlerle birlikte gerçekleşirse, şehirleşme pek çok müspet neticeler husule getirebilecek bir gelişim olarak kabul edilebilir.

Şehirleri yeniden planlama zorlukları, iskân ve istimlâk meseleleri, transport problemi gibi mahzurları olmasına rağmen şehirleşme hareketi mahzurlarından daha ağır basan faydalara sahiptir. Ve nüfus artışından ve yoğunlaşmasından müspet manada bahsetmemize imkân verebilecek vasıflar taşımaktadır.

Şehir bloklaşması şeklinde karşımıza çıkan aşırı nüfus yoğunlaşması ve bu yoğun nüfusun birbirine bitişmiş şehirlerden oluşan büyük bir sahayı kaplaması pek çok faydalı neticeler hasıl etmektedir.

İlk olarak nüfusun bu derece yoğun ve fazla olması dolayısıyla istihlak malları imal eden sanayi için şehir bloklarının iyi bir kuruluş yeri teşkil ettiği söylenebilir. Şu halde nüfus yoğunluğu ilk olarak istihlak sanayiini teşvik etmekte, fakat bununla kalmamaktadır. Birbirlerinin mamul madde-sini ham madde olarak kullanan pek çok fabrikanın aynı sahada yer alışları transport masraflarından tasarruf sağlamakta ve bazı iç istifadeler ortaya çıkmaktadır. İç pazarın genişlemesi ve nüfus yoğunluğu şehirlerin genişlemesini (yani yoğun nüfusla kaplı bölgenin büyümesini) temin ettikçe, bu

geniş iç pazar birçok hizmet işletmelerinin, kredi müesseselerinin ve perakende ticaretin de gelişmesine imkân vererek bölgenin iktisâdî bakımdan canlılık kazanmasında rol oynayabilmektedir.

Şehirleşmenin faydaları, nüfus yoğunluğunun belirli şartlarla birlikte meydana getirdiği faydalardır. O halde nüfusun ve nüfus yoğunluğunun artışından ortaya çıkan faydalar şehirleşmenin faydaları gibi bazı şartlara tabidir.

Nüfus artışının siyasî ve askerî faydaları üzerinde de ayrıca durulabilir. Mamafih nüfus artışının askerî ve siyasî önemi açık gerçeklere dayalı olduğundan bu türlü faydaların ayrıntılarını ele alacak değiliz.

III — Faydaların Gerçekleşmesi İçin Alınması Gereken Tedbirler:

Nüfusun miktarını ve yoğunluğunu etkilemesi dolayısıyla nüfus artış hızına müdahale edilmesi gerektiğini öne sürerlerin optimum nüfus seviyesinin hesaplanmasında, *bilinen* tabii kaynaklarla, *haldeki* maddî ve manevî kültür seviyesini dikkate aldıklarını hiç bir zaman gözden kaçırmamak lâzım gelir. Halbuki nüfus miktarı gibi, bilinen tabii kaynakların miktarı da maddî ve manevî kültür de değişmektedir.

O halde, nüfus artış hızının azaltılmasını tavsiye edenler nüfusun belirli bir süre sonra ulaşacağı seviyenin, millî imkânları aşacağını öne sürerken sadece nüfusun istikbaldeki miktarını dikkate almayıp maddî ve manevî kültürün de istikbaldeki durumunu ele almak, (çünkü bunların da zamanla değişmesi gerektiğini ve değişeceğini düşünmek) mecburiyetindedirler ⁽⁶⁾.

O halde, nüfus artışından sağlanacak faydaların gerçekleşebilmesi için maddî ve manevî kültür unsurlarında buna uygun değişmelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu değişmelerden birincisi kalabalık aileleri koruyucu hukukî tedbirlerdir.

(6) Bk: Âmiran Kurtkan, Genel Sosyoloji, II. nci basılış, Fatih Gençlik Matbaası, 1977, (İkt. Fak. Neşriyatı), sf. 134-142.

A — Kalabalık Aileleri Koruyucu Hukukî Tedbirler:

Nüfus artışının sağlayabileceği faydalar son derece önemli olsa da, millî ölçüde ele alınan bu meselenin hususî şahıslar açısından dahi nasıl bir görünüm arzettiğini dikkate almakta fayda vardır. Nüfus artış hızına müdahale edilmesi gerektiğini öne sürenlerin üzerinde en çok durdukları hususlardan biri de meselenin aile yükü itibarıyla taşıdığı önemdir. Bundan ötürü fazla nüfuslu olan büyük ailelerin geçim yükünü hafifletme tedbirleri nüfus artışından doğacak faydaların ortaya çıkabilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Bu hususta alınabilecek tedbirlerden birincisi vasıtalı vergilerin, bilhassa hayati derecede önem taşıyan gıda maddelerinin ve önemli istihlak mallarının fiyatlarına dahil edilen vergilerin kaldırılması ve aile büyüklüğünü ve gelir seviyesini dikkate alarak farklı nispetleri ve asgari geçim indirimini uygulayan gelir vergilerinin âdil bir şekilde tatbik edilmesidir. Gelir vergisi tatbikatında asgarî geçim indiriminin fiyatlar genel seviyesine göre ayarlanması ve nispetlerin enflasyona göre değiştirilmesi bilhassa kalabalık ve az gelişmiş aileleri koruyucu bir nitelik taşıyacaktır.

Keza *asgarî ücret* seviyesinin fiyatlara inikâs etmiyecek ölçüde ve geçim şartları dikkate alınarak tespitine imkân veren bir tatbikat da söz konusu ailelerin geçim zorluklarını hafifletmede faydalı olur. Bundan başka *Aile tazminatı* müessesesi de ücretlerin aile ihtiyaçlarına göre ayarlanması prensibinden hareket eden bir müessese olarak kalabalık ailelerden تنها ailelere vuku bulan haksız kıymet transferlerini önleme ve adaleti sağlama fonksiyonunu ifa eder. Gerçekten eşit işe eşit ücret prensibi, ücret gelirini elde eden ferдин aile genişliğini dikkate almayan bir prensip olarak adalet sağlayıcı olmaktan uzaktır. Çünkü, çocukların okutulması ve hayata hazır hale getirilmesi hususunda okul açma, öğretmen yetiştirme gibi devlet tarafından yapılan masraflardan başka, ailelerin de önemli bir masraf yüküne katlandıkları bilinen bir gerçektir. Bu masraf ve mâli fedakârlıklarla çocuklarını yetiştirecek istikbalin çeşitli meslek kadrolarının doldurulmasına hizmet eden çocuklu aileler, böylece çocuksuz fertler lehine bir harcama yapmış olmaktadır. Çünkü, ço-

cuksuz bir ferdin emniyet ihtiyacını temin eden polis, sıhhatini sağlayan doktor, adalet ihtiyacını yerine getiren hâkim ve savcı, gıda maddelerini meydana getiren çiftçi, fırıncı ve bir çok meslek mensubu fertler, çocuklu ailelerin masraf ederek yetiştirdikleri fertlerdir. Çocuklu aileler devletin masraflarına vergi yoluyla iştirak etmekten başka, bilfiil harcamalar yaparak da çeşitli meslek kadrolarının doldurulmasına hizmet etmektedirler. O halde eşit işlere eşit ücret prensibi âdil bir prensip değildir ve aile tazminatı müessesesinin varlığına mutlak surette ihtiyaç vardır. Aile tazminatı, tek başına yeterli olmayan *asgarî ücret* tatbikatının *sosyal ücret* tatbikatı ile tamamlanmasına imkân verir ve gelişmiş ülkelerde başarılı bir şekilde tatbik edilir.

Bundan başka, *çocuk zammı*, *analık yardımı*, *doğum öncesi tazminatı* gibi bir çok teşvik ve adalet getirici tedbirler gelişmiş ülkelerde tatmin edici bir tarzda yürütülmektedir. Memleketimizde de bu türlü tatbikatın hiç olmazsa adaletle uygun bir hale getirilmesi, tatbik edilmeyen müesseselerin başlatılması ve zaten mevcut olan tatbikata da çocuk yetiştiren ailelerin tatmin edici bir nitelik kazandırılması gerekmektedir.

B — Nüfusun kalitatif özelliklerini değiştirici tedbirler:

Bu konuda ilk olarak nüfusun tutum ve davranışlarının iktisadî büyümeye imkân verecek tarzda değiştirilmesi söz konusu edilebilir. Evvelce de belirtmiş olduğumuz gibi önemli bir istihsal faktörü olan iş gücünün mahallî malzeme ile sıhhi meskenler, su kanalları, sıhhi ahırlar inşa edilmesi, tarçlama ve ağaçlandırma faaliyetlerinin ifâsı hususunda seferber edilmesi ve bunun için gerekli halk eğitimi programlarının yürütülmesi lâzımdır. Aynı şekilde halk eğitimi programları ile zamanlarının bir kısmını boş geçiren ev kadınlarına meselâ halıcılık, dokumacılık, süs eşyası, abajur imâli, ve işleme san'atları öğreten kursların açılması, mamullerin pazarlama yoluyla değerlendirilmesi dahi geçim imkânlarını arttırarak nüfus artışından doğan mâli külfetin azaltılması temin edilebilir.

Nüfusumuzun kalitatif karakterinin moral bakımdan da ıslahı için gereken halk eğitimi ve (radyo, televizyon gibi va-

sıtalarla ifa edilen) sosyal eğitim faaliyetlerine önem verilmesi lüzumludur. Vergi adaletinin gerçekleşmesini önleyen kaçakçılığın zararlarını öğreten, verginin millî bünye üzerinde kan dolaşımı gibi etki yaparak bütün sosyal sınıfların lehine olan neticeler vereceğini telkin eden bir eğitim programı, halkın moral özelliklerini ve sağ duyusunu kuvvetlendirebilir. Böyle bir neticenin nüfus artışından doğan yükü hafifletmede ne kadar etkili olacağını izaha ihtiyaç yoktur.

Keza, meslek seçmede nüfusumuza hâkim olan Osmanlı ananelerini (memuriyete yönelme eğilimini) terkettirici bir halk eğitimi faaliyeti de, her pratisyen hekimin mütehassıs, her tekniker'in mühendis olmaya temayül ettiği memleketimizde sanayileşmemizi ve iktisaden büyümemizi engelleyen en mühim sebebin, yani orta derecede vasıflı eleman kıtlığının giderilmesinde rol oynayabilir. Bu da iktisâdî büyümeyi teşvik ederek nüfus artışının doğurabileceği yükün hafifletilmesini temin edebilir.

Nüfusumuzun kalitatif özelliklerini değiştiren tedbirlerden biri de israf temayülünü ve modaya uyma eğilimini frenleyebilecek olan gösterişi önleyici örf ve âdetlerimize geri dönüşü temin edici kültür politikası olabilir. Gösteriştan uzak kalmayı üstün bir hayat üslûbu olarak benimseten dinî menseli örf ve âdetlerimize geri dönüş politikası tasarrufu teşvik edici bir kültür politikası olarak iktisâdî büyüme dâvâmızın en sağlam temel taşlarından birini teşkil edebilir.

C — Tabiat kaynaklarının bulunup değerlendirilmesi

İktisâdî büyümeyi ve bu suretle nüfus artışını desteklemeyi temin edebilecek diğer bir tedbir (vergi adaletinin sağlanması, kaçakçılığın önlenmesi ve hasılâtın artmasını temin eden mâli tedbirler kadar önemli olan) yer altı ve yer üstü tabiat kaynaklarımızın değerlendirilmesi tedbiridir.

Tabiat kaynaklarını bulanların ekip halinde mükâfatlandırılmaları, bu işi yapacak gençlerin heyecanlandırılması ve teşvik edilmesi için alt statü seviyesindekilere mes'uliyetle birlikte selahiyet verilmesi, heyecansız ve muhafazakâr zihniyetli olan bazı yaşlı-üst makam sahibi meslek erbabının

selahiyetlerini böylece genç ve heyecanlı alt seviyelere kadar yaygınlaştırılması ve çok sayıda jeolog yetiştirilmesi iktisâdî büyümenin anahtar faktörlerinden birini teşkil edecektir. Az sayıda iyi jeolog yetiştirme politikası münakaşaya değer bir politikadır. Çünkü üstün kabiliyetlerin ancak kalabalık bir meslek grubu içinde bulunabilmesi mümkündür ve vasat kabiliyetlerin yardımcı faaliyetlerine ise daima ihtiyaç vardır. Ekip halinde mükâfatlandırma bu gruplar arasında kıskançlıktan ziyade işbirliğini teşvik edebilir. Böylece tabii servetlerimizin ortaya çıkarılması nüfus artışının yükünü azaltmakla kalmayacak, tabiat kaynaklarının işletilebilmesi için nüfus artışını hatta lüzumlu hale getirecektir.

Ç — Sosyal Meskenlerin Teşviki:

Sosyal meskenleri teşvik meselesinin halli de önemli bir tedbir olarak belirtilebilir. Sosyal mesken dar mesken olarak anlaşılmamalıdır. Dar mesken ilk bakışta ucuz ve iktisâdî hissini verir. Fakat böyle değildir. Her meskende mevcut olması gereken ve asıl maliyet şişirici unsur niteliğini taşıyan (banyo, tuvalet ve mutfak donanımı gibi) masrafların metre kareye isabet eden payı dar meskenlerde, geniş meskenlerden daha fazladır. Üstelik dar mesken, yeni çocukların doğması ile ailenin büyümesi halinde taşınmalara ve bundan doğan transfer masraflarına yol açar.

O halde, meskende ucuzluk hedefini güden *sosyal mesken* politikası büyüklükten fedakârlık yaparak değil, *gösterişten fedakârlık* yapılmak suretiyle yürütülmesi gereken bir politikadır. Bu da, süslü dış cephe mozaiklerinden, büyük salonlardan, gösterişli fayans ve taşlardan, parke kaplamadan ve aşağı yukarı hiç kimsenin kullanmadığı ve hemen hemen herkesin içinde alaturka (yani akar su kullanarak) yıkanma tatbikatını yürüttüğü, bu itibarla sırf göstermelik bir karakter taşıyan gömme banyolardan vazgeçmek suretiyle gerçekleşecek bir imar politikasıdır. Böyle bir mesken politikası meskenlerin planları ile en avantajlı ve ucuza döşeme tarzı arasında kurulacak rasyonel bir ilişkiye dayandırılabilir. Bu takdirde planlarda bir kaç maksada hizmet edebilecek eşyaların nerelere ve nasıl kurulacağı dahi planlarda gösterilebilir ve inşaat sektörü ile mobilya endüstrisi arasın-

da işbirliği kurularak standartlaşan mobilyaların çok sayıda ve ucuza imal edilmesi sağlanabilir (7).

Netice itibariyle, batı ülkelerinin kilit altında tutmaları mümkün olmayan maddi kültürün ilim ve teknikçe üstünlüğünü benimseme şartlarını yarattığımız ve genç nesillerimizi bu hususta teşvik ettiğimiz, ayrıca, kendi üstün mânevî kültürümüze yeniden sahip çıktığımız takdirde, genç nüfus karakteri gösteren ve kalitatif bakımdan da müsait değer hükümlerini massedebilecek kültür mirasına sahip bulunan nüfusumuzun artışı iktisâdi büyümemizi engelleyici olmaktan ziyade teşvik edici bir potansiyel kıymet teşkil edecektir.

(7) Bk: Ministry of Housing and Local Government yayını, Bugün ve Yarın İçin Konut, Çeviren: Nigâr Bayazıt, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Matbaası, İst., 1968, sf. 64-65.

